

EDIN RADUŠIĆ, *BOSNA I HERCEGOVINA U BRITANSKOJ POLITICI OD 1857. DO 1878. GODINE: OD BRANITELJA I ZAŠTITNIKA DO TUŽIOCA I SUDIJE,* INSTITUT ZA ISTORIJU, SARAJEVO, 2013, 407.

Izučavanje prošlosti dugog devetnaestog stoljeća podrazumijeva suočavanje s nizom društvenih fenomena. U kontekstu bosanskohercegovačke historije može se vidjeti niz događaja koji su mijenjali tok politike i usmjeravali je u drugom pravcu. Jedan od njih je fenomen Istočne krize čije je izučavanje prof. dr. Edin Radušić u svojoj knjizi stavio u kontekst globalne politike. Pored toga, predstavljen je fenomen lokalnog utjecaja Istočne krize. Time je pokazao da Bosna i Hercegovina predstavlja važno pitanje u kontekstu europske politike i prevlasti. Područje Balkana predstavljalo je oštru borbu dvaju koncepata, imperijalnog i nadolazećeg nacionalnog. Ta borba očituje se u odnosu prema bosanskohercegovačkoj historiji, naročito britanskoj politici prema Osmanskom Carstvu. Djelo „Bosna i Hercegovina u britanskoj politici od 1857. do 1878. godine : od branitelja i zaštitnika do tužioca i sudije“ objavljeno je 2013. godine u izdanju Instituta za istoriju u Sarajevu. Ova knjiga predstavlja dorađenu doktorsku disertaciju i podijeljena je u pet većih poglavlja koja u sebi sadrže nekoliko potpoglavlja. U uvodnom dijelu naglašen je razlog pisanja ovog rada. Ukazano je da se na temelju izvora i literature traži način pomirenja općeg i pojedinačnog. Autor je na temelju izvora i literature tražio odrednicu britanske politike prema Osmanskom Carstvu kao općem i Bosni i Hercegovini kao pojedinačnom.

Prvo poglavlje knjige nosi naslov „Britanska politika prema Osmanskom Carstvu od sredine 19. stoljeća do Istočne krize sedamdesetih: nezavisnost i teritorijalni integritet“ u kojem Radušić govori o politici Rusije, Francuske, Velike Britanije i Austrije prema Osmanskom Carstvu do 1875. godine. Analizom je utvrđeno da su se velike sile sukobljavale oko kontrole osmanskih posjeda i centralne vlasti. Autor ističe, da ako bi se trebao tražiti predvodnik među njima, onda bi to zasigurno bila Velika Britanija zbog svog ekonomskog i političkog razvoja u Europi. Velike sile nastojale su voditi politiku balansa te nije postojalo jedinstvo u njihovom pristupu Osmanskom Carstvu. Veliki događaji poput Krimskog rata i Francusko-pruskog rata diktirali su promjene u međunarodnoj ravnoteži sila. Koristile su se vojne prijetnje i nacionalni pokreti da bi se ostvarili interesi u pogledu Istočne krize. Od početka 19. stoljeća Velika Britanija snažno je podržavala opstanak Osmanskog Carstva. Uz nju je još stajala i Habsburška Monarhija. Međutim, osnovni ciljevi politike Velike Britanije bili su zaštita njezinih strateških, političkih i ekonomskih interesa. Polazna točka bila je onemogućavanje dominacija kontinentalne sile.

Zato su Britanci svoje interese gradili politikom opstanka Osmanskog Carstva, da bi smanjili vjerojatnost stvaranja dominirajućeg političkog faktora u Europi. Strategija provedbe tog plana ogledala se u zaštiti puta prema Istoku. Britanci su se plašili gubitka teritorije na Mediteranu i Levantu na račun Rusije pa su svoje planove usmjerili prema Osmanskom Carstvu. S obzirom na situaciju, Osmanlije su igrale ulogu najvatrenijeg pobornika principa legaliteta u međunarodnim odnosima.

Sljedeće poglavlje naziva se „Uspostava konzulata u Bosni i britanska konzularna i diplomatska služba“. Edin Radušić nastojao je pokazati da je vrijeme uspostave konzulata u Bosni u skladu s pojavljivanjem Velike Britanije kao zaštitnika integriteta Osmanskog Carstva. Za prvog konzula u Bosni imenovan je Henry Churchill 1856. godine. Osim njega imenovan je i vicekonzul u Hercegovini. Autor je vodio računa o pojedinostima oko uspostave konzulata u Bosni, s obzirom na to da je to okviran početak na koji se referira u svom radu. Zadatci konzulata kretali su se u tri pravca: održavanje mira u provinciji, smanjivanje utjecaja drugih velikih sila neprijateljski raspoloženih prema Osmanskom Carstvu i poduzimanje raznih mjera u cilju provođenja reformi u Bosni i Hercegovini. U knjizi je jasna formulacija prikazivanja konzularnih izvještaja koji su slani u London radi kontroliranja područja. Ta je funkcija stoga bila vrlo jasna i strogo formulirana. Kroz cijelu knjigu prikazana je važnost dvojice konzula, Wiliama Holmesa i Edwarda Freemana. U ovom poglavlju govori se i o Foreign Officeu koji predstavlja najvažniji sektor u kreiranju britanske vanjske politike. On je važan jer govori o dominantnoj ulozi diplomata i konzula u Osmanskom Carstvu.

„Bosna i Hercegovina u britanskoj politici od osnivanja konzulata 1857. do početka ustanka 1875. godine“ poglavlje je koje govori o pravcima politike Velike Britanije do ustanka u Bosni i Hercegovini. Britanci su u Istočnom pitanju, sve dok im je Indija pripadala i dok su nastojali zaštititi put prema Istoku, štitili interese Osmanlija. S tim u vezi, ona je imala maksimalistički i minimalistički program. Maksimum je sadržavao očuvanje osmanskog suvereniteta, dok je minimum ustupaka Velike Britanije bio u osmanskoj kontroli Carigrada, moreuza i muslimanskih provincija Carstva. Radušić je u ovom poglavlju jasno pokazao politiku konzervativaca i liberala, te pravac kretanja čitavog sistema u odnosu na globalnu politiku. Britanska vlada u ovom vremenu javlja se u ulozi onoga tko vrši pritisak na Osmansko Carstvo u cilju provedbi reformi. S druge strane, Rusija i Austrija bile su te koje su koristile svaku priliku da uvedu nered u zemlju i oslabe autoritet Porte. Autor je, pozivajući se na relevantnu literaturu, zaključio da je u procesu reformiranja države Porta svog najiskrenijeg podržavatelja imala u Velikoj Britaniji. Britanci su vidjeli razliku između domaćeg stanovništva i „Turaka“. Očuvanje integriteta Osmanskog Carstva podrazumijevalo je zadržavanje ejaleta Bosna u njenom sastavu.

Četvrto poglavlje nosi naziv „Bosna i Hercegovina u ekonomskoj politici Velike Britanije i tretman privrednih kretanja u djelatnosti britanskog konzulata u Bosni“. Trgovina i trgovinski odnosi veoma su važan faktor na međunarodnoj pozornici. Tako je i Velika Britanija zadržavajući mir i stabilnost nastojala stvoriti pogodne uvjete za uspješno trgovanje. Autor navodi da su mnogi povjesničari bili skloni mišljenju da je Britanija imala praktični protektorat nad Osmanskim Carstvom. Međutim, Pariški protokol iz 1860. godine govori o velikim silama koje su izričito bile protiv uplitanja u osmanski sistem. U odnosu Velike Britanije i Bosne trgovina nije imala značajan obim niti organizirani karakter. Britanski konzulat u Bosni nije imao posebne privredne zadatke, nego isključivo praćenje provođenja reformi. Osim toga, oni su nastojali otvoriti bosanskohercegovačko tržište za britansku manufakturnu robu preko luke Klek

i izgradnje dobre putne mreže. Zapravo, kroz ovo poglavlje autor je prikazao način na koji se takav plan nastojao primijeniti i realizirati u ciljeve Velike Britanije u odnosu na druge europske sile. Putevi bosanskohercegovačke vanjske trgovine u velikoj su mjeri bili vezani za Trst i Austriju, što je dovelo do sprječavanja otvaranja luke Klek za slobodnu trgovinu. Radušić smatra da su razlozi prvenstveno u britanskom konzulatu čiji su primarni ciljevi političke naravi.

U posljednjem poglavlju „Bosna i Hercegovina u politici Velike Britanije za vrijeme Istočne krize 1875. – 1878. godine“ autor je iscrpno analizirao ulogu Britanaca u ustanku u Bosni i Hercegovini. Velika Britanija prema statusu Bosne i Hercegovine u vrijeme Istočne krize prošla je kroz dvije faze. Prva je bila vođenje miroljubive politike prema Osmanskom Carstvu u cilju očuvanja vlastitih interesa. Druga je označila promjenu kursa politike Velike Britanije. U to vrijeme došlo je do zalaganja za odbacivanje Rusije što dalje od Carigrada i Moreuza, dok se Osmansko Carstvo suzilo na „Azijsku Tursku“. U tom će pogledu Bosna i Hercegovina biti priključena Austro-Ugarskoj. Ovakvom raspletu događaja uslijedit će niz ugovora i prekretnica koje autor nastoji objasniti u ovom poglavlju. Pored carigradske konferencije, koja je imala utjecaja na kreiranje promjene politike Velike Britanije, San Stefanski mirovni ugovor pokazao je da su Britanci promijenili svoj politički stav prema Porti. Edin Radušić pokazao je da su za Veliku Britaniju uzroci ustanka bili prvenstveno političke pa tek onda socijalne prirode. Britanski konzul Holmes definirao je ustanak kao *invaziju bandi formiranih u austrijskoj Hrvatskoj i Srbiji*. Na samom kraju knjige autor je zaključio da je Velika Britanija bila „pogrešan konj u koga se Porta uzdala“, što se praktično pokazalo na Berlinskom kongresu. Pored toga, na kraju knjige nalazi se popis korištenih izvora i literature.

Studija Edina Radušića pokazuje važnost višedimenzionalnog pristupa ovoj temi. Izučavanje perioda Istočne krize stavlja velike europske sile u kontekst Osmanskog Carstva i njene provincije Bosne i Hercegovine. Ova knjiga pokazuje višegodišnji rad i iscrpnu analizu ovog povijesnog fenomena. Autor je ovom knjigom donio novu perspektivu u pogledu izučavanja kraja vladavine Osmanskog Carstva u Bosni. Tim svojim znanstvenim aparatom pokazuje važnost ove teme u polju drugih, srodnih povijesnih djela. Koncept rada kronološki je postavljen i prikazuje dvije jasne cjeline koje se nadovezuju na period pred ustanak i sam tijek istog. Ovo je prva studija u Bosni i Hercegovini koja tretira britansku politiku u cjelini, na jednom mjestu. Autor je koristio relevantnu literaturu i bogatu izvornu građu što knjizi daje znanstveni i stručni legitimitet. Radušić je svoj osnovni cilj rada prožeo kroz cijelu knjigu. Detaljno je i jasno prikazana politika Velike Britanije prema Osmanskom Carstvu kao jednom i Bosni i Hercegovini kao drugom. Važno je istaknuti da se ta dva pojma jasno razlikuju u knjizi i da autorov diskurs ima za posljedicu prožimanje općeg i pojedinačnog.

